...यनमः॥ त्रिमलजाकविंद्रेण भाषाकुसुममंजरी॥ द्विवितेयं त्रिरंजिप्यालतनभ्रमर
प्रिया॥ भवंतमभीवादयामी॥ आयुष्मान् भव॥ कस्माद्देशादागतो भवान्॥ आर्य इदानीं दक्षि
णदेशादागतोहं॥ के के देशाः दृष्टाः भवता॥ मयानु गुर्जरदेशो दृष्टः॥ पुनः आंध्रदेशो दृष्टः॥ पश्चा
त्कलिंगदेशो दृष्टः॥ पुनः चोलदेशो दृष्टः॥ पांड्यदेशो दृष्टः॥ संति किं पांड्यदेशे कवयः॥ बहवः
संति॥ तार्किकाः संति किं॥ संत्येव तार्किकाश्च॥ कति संति॥ गृहे गृहे त्रयश्चत्वारः संति॥ ते कथं
विधाः॥ युक्तियुक्तकथनप्रवीणाः॥ कंदक्षिवतवातुर्याः॥ प्रशस्तपदभाष्यपाठकाः॥ कुसुमां
जलिकुसुममंजरीमधुकराः॥ लीलावतीविमतिप्रकाशाः॥ वैशेषिकानरलिकिरणविमल
मतिसरोरुहाः॥ सर्वे किं बहुना तत्र तार्किकाः महांतः संति॥ किंतु वक्तव्यं॥ अथ तत्र देशो भू
राजा॥ कीदृगुणः॥ कथं धर्मचारी च कीदृधानः॥ किं नामधेयः॥ कुत्र नगरे वर्तते॥ कथ

Accession No:- 1601 M826.
Author:- तिम्मलजा कवीन्द्र
Title:- भाषाकुसुम मंजरी
Subject:- ~~...~~ व्याकरण
Date: ?
Pg: 25

पसखे ॥ नत्र राजा पांड्यो नाम ॥ सकलजनमनोज्ञगुणः ॥ स्वधर्मकर्मपवित्रचारित्रः ॥ कवि
जनानंदी ॥ वाग्मी ॥ स्वजननटगायकविद्वज्जनपरिवृतः ॥ सफलीकुर्वन् ॥ कांचिनगरे वर्तते ॥
सखे किमसौ राजा दानाख्याता ॥ दाताख्यातश्च ॥ कल्पवृक्षोपि तेनैव दारिद्र्यो न भवती ॥ ज्ञाने पुन
स्तादृशं न जाने ॥ वयस्य ॥ किमसौ राजा विद्वज्जनेषु महांतं बहुमानं करोति ॥ महतीं पूजां क
रोति ॥ सखे नस्य राज्ञः सामर्थ्यं महद्दिश्यते ॥ वयस्य किमुच्यते ॥ कुबेरस्यापि तादृशं सा
मर्थ्यं नास्ति ॥ अहो आश्चर्यमाश्चर्यं ॥ सखे किमसौ राजा भवंतं जानाति ॥ वयस्य सम्यक्
जानाति ॥ नित्यं सन्मानं विदधाति किं ॥ नित्यं सन्मानं आदधाति ॥ वयस्य ॥ तेन महा
राजेन तव पुनः किं विहितं ॥ सखे बहु विहितं ॥ आकर्णय कथयामि ॥ आसद्वयपर्यंत दमति
मात्रं सेवं दत्तं ॥ ब[illegible]हवी बल्लिवर्द महिष्यो धेनवश्च दत्ताः ॥ बहुमिष्टपणानि वस्त्रालिव ॥
गृहे [illegible] पदार्थजातेन भवितव्यं ॥ तावदतमानेना ॥ सखे ॥ तर्हि राजा नाम सत्यमेव ॥ सखे

राज्ञांकामानां त्वमेव फलभाक् ॥ यस्मादेवंविधां फलां संप्राप्य समेधसे ॥ वयस्य येवंविधनिष्ठां सं
प्राप्य ॥ भवद्विधानां श्रुतिस्मृतिशास्त्रपुराणपारंगतानां प्रभूततनव्रमृतेजोभाजानां ॥ नां अवि
रतविजनित्यानुष्ठानानां अनघतेजसां मयि स्वरूपासंभवती ॥ सखे ॥ अतिविनयाभिरामो भ
वान् ॥ अथवा विनयप्रधानाः खलु सर्वे पुण्या भवंति ॥ गुणः गर्वाभावः खलु विद्यायाः फलं ॥ व
यस्य ॥ मम कानांविद्यावर्तते ॥ भवद्विधाः पुत्रंमिव मां प्रेमाविष्टेन मनसा मानयंति ॥ ननु
महत्यां विद्यायां विद्यमानायामपि यो गर्वं न करोति ॥ स खलु वीद्वान् ॥ नान्वल्पेपि विद्यायाम
विद्यमानायामपि वयं विद्वांस इति सर्वज्ञत्वाभिमानमवलम्ब्य तिष्ठंति ॥ सखे क्किमल्पवि
यां विद्यागर्वेण ॥ को नाम सर्वासु विद्यासु गर्वमुद्वहति ॥ यद्यपि देवी सरस्वती विद्याभासंक
तुस्वहस्तविन्यस्तपुस्तकमास्ते ॥ वयस्य नहि सर्वे सर्वज्ञाः ॥ घापिकापि प्रगल्भो भवति ॥ सर्वदे

नाम भगवान्महेश्वर एव ॥ अपरो नास्ति ॥ ननु युक्तमुक्तं भवता ॥ न तावः तिष्ठतु ॥ कथय
त्वं पुनः कुत्र त्यः ॥ कुत्र वासस्थानं ॥ कुत्र गमनं ॥ अत्रागमनस्य किं कार्यं ॥ सखे अहं भागीर
थीतटे अत्र निवासस्थितीर्थगः ॥ क्षोभते किं भगवान् विश्वेश्वरः ॥ नितरां क्षोभते ॥ किं वक्त
व्यं ॥ क्षोभां प्रयच्छति ॥ तस्य देवस्य नित्यसंक्षोभनमस्ति ॥ ननु तथैव युक्तं भगवतः ॥ सखे
भवता गंगा गता किं ॥ कुं गतोस्मि ॥ समस्त्रा भगवति गंगा ॥ समस्त्यैव ॥ वयस्य तत्र कति नै
ष्ठिकाः संति ॥ किं ते व्याकुर्वंति ॥ कुं वेदशास्त्रार्थान् बोधयंति केचित् ॥ वेदांतशास्त्रं केचन व्या
कुर्वंति ॥ केचन न्यायशास्त्रं व्याकुर्वंति ॥ केचन वैशेषिकं व्याकुर्वंति ॥ एवं प्राभाकराः सं
ति किं ॥ संत्येव ॥ ते पि व्याख्यानं कुर्वंति ॥ केचित् विश्वेश्वर निकटे ॥ ध्यानारूढास्तिष्ठंति ॥
केचिद्विश्वेश्वरं हृदये ध्यायंतः तिष्ठंति ॥ केचिन्नीराहारा विश्वेश्वरस्मरणपरायणाः मोक्ष

5

माधांल समाणा निवसंति॥ अहो धन्यतार्थास्ते॥ अतस्तेषां जन्म सफलं॥ अहो तेनैव किं वास्तुव
तं सनवंतः॥ ननु एवं मयूतनु संतस्य विधे थरस्मारणांअपं संभवति॥ सखे सम्यक् पृष्टवान् अ
सि भवता॥ ननु कांचीपुरादागतेन॥ त्वया कियान् कालो नीतः॥ येको मासो नीतः॥ येकसंवत्स
रो नीतः॥ केन मार्गेणागतोसि॥ विंध्यस्य मार्गेणागतोस्मि॥ सांप्रतमागंतारो गंतारश्च सं
ति किं॥ कुसंत्येव॥ बहवो यतयश्चान्येच॥ येवं धन्यतार्थो भगवन्॥ अहो कुटुंबवता मयाका
लो निष्फलो नीयते॥ अहो तेन जन्मना किं॥ यत्र परमार्थहेतुः पुरुषार्थो न विद्यते॥
किं मधुनाम या गंतुं शक्यं तत्र सत्वं मविकल्पेंदूयो वर्तसे॥ समर्थोसि गंतुं॥ ननु तच्छे
हं कर्तुं यतिष्ये॥ तथा कुरु गंतुं अहमपि स्नुहृद्गणाकुंयतेन सह संभाषणं करोमि॥ सखेवंद न

5

आगच्छ ॥ वयस्य आगतोस्मि ॥ किमांकयसि ॥ किंमरवासि ॥ किंतु त्वं भवता ॥ वयस्य तु त्वं मया ॥
शाकः संति किं ॥ संत्येव ॥ किमान्यमस्ति ॥ कः सूपः ॥ कृतिरस्ति नसु धारसंसर्पिः ॥ निर्लिंत सुवर्ण
वर्णमुद्गस्य आढकस्य सूपः ॥ वहितराकिराहूपो विदल मुग्ध सूपः ॥ अजं भीहरसां ॥ कुंदरु फलस्य
दुग्धमतिविशादं शाकयन्तं ॥ वयस्य मठकीं संति किं ॥ सूपक्काः संति ॥ अपूपाः संति ॥ कुंदरु
रीकावकुरुन्नकाराः संति ॥ वयस्य ॥ केके ॥ लड्डुकाः ॥ शष्कुल्यः ॥ मोदकाः ॥ मरंजकाः ॥ हिलका
दयः ॥ केके शाकाः ॥ वंताकं पटोलं ॥ लौका ॥ कोशातकि ॥ कारवल्ली फलं ॥ डवीनः ॥ कदली दंडः ॥
कदली पुष्पं ॥ कदली शलाटवः ॥ बृहति फलं ॥ सिगह फलं ॥ अलाबु फलं ॥ कुष्मांड फलं ॥
कंदः ॥ शाकोलः ॥ आलर्कः ॥ भासारः ॥ कुं वयस्य ॥ पत्रशाकाः संति किं ॥ कुं उपोदकि शाकि नि
सीग्रशाकः ॥ मच्छात्सी ॥ जीवंती ॥ बालशाकः ॥ द्रोणशाकः ॥ वादंबी ॥ चांगेरी ॥ सर्वे फलानि

बहूनि संति किं ॥ कंदलीफलानि नारिकेलानि ॥ चूतफलानि ॥ खर्जूरफलानि ॥ बदरीदाडि
मउर्वारुकाम्र ॥ मातुलुंगफलानि ॥ द्राक्षा ॥ नद्धिका ॥ पारावारफलानि ॥ भिन संति ॥ अस्ति समि
खिनं दधि ॥ अस्तेवा ॥ कथं विधं दधि ॥ सखे शाल्योनि भं माहिषं दध्यस्ति ॥ शर्करा स्वादुग
व्यं च दधि ॥ वयस्य कीदृशी शर्करा वर्तते ॥ अस्ति धवलं मधुरं नो पिच्छुतरं ॥ नाहि मधुरं कीदृ
शं ॥ बहूनि मैरेयाणि संति ॥ सखे ॥ तव शरीरपुष्टिरेव भोजन सुखता मात्र स्थे ॥ वयस्य ॥
गृह क्रिया तवका ॥ सखे ॥ सांप्रत मा पलं गत्वा सर्पिस्तंडुलादिकं संपाद्य गृहे एतदन्नपाकेन स
निशुल्का ॥ सुखेन स्थीयते ॥ सखे साधुसाधु ॥ एतभोजने मयि ॥ वेदपाठपटवो बटवः सम
यास्यंति ॥ ततः परमध्ययनपरस्त्थस्यामि ॥ त्वं पुनः प्रभाते किं करिष्यसि ॥ सखे ॥ अहम
पि प्रभाते समुत्थित तत्र विमर्लता सकल भूतसाक्षी णी भगवती संध्यामुपास्य ॥ सकल

ऽोम स्साक्षीर्लमश्रु मालिनं॥ भगवंतं सूर्यं॥ नत्वा गत्वा पलं त्रात्रादिकं संपाद्य॥ तदनंतरं आमध्या
न्हे विद्याविनोदेन स्थित्वा सन्तनस्नानो देवपूजां च कृत्वा॥ वैश्वदेवं बलिहरणं निर्वर्त्य॥ तदनंतरं
भोक्ष्ये॥ तदा तांबूलं कृत्वा पश्चात् द्रक्ष्ये॥ सखे मया चिरसंभाषणेन महान् विलंबः कृतः॥ अ
हं त्वां हित्वा गंतुं न शक्नोमि॥ किं करोमि॥ दुर्निवारः खलु सज्जनस्नेहानुसंबंधः॥ सुधापि
स्नेह सुखस्य समतया तुलां नारोहतीति मन्ये॥ वयस्य॥ स्नेहस्य किं नाम तुल्यमस्ति॥ येन
मनोज्ञं॥ सुहृदं दृष्ट्वा॥ पुमान् अत्यंतं सुखमनुभवति॥ संगमे निरवतिमाविशति॥ किं बहुना॥
तेन महता स्नेहगुणेन संयतोस्मि॥ तत्रैवाहं यागमिष्यामि॥ तदस्मभावितबंधुरस्नेहबंधः॥
अहं भवंतं विहाय॥ गंतुं न शक्नोमि॥ गंतुं महत्कार्यमस्ति॥ अतः कारणात् गच्छामि॥ सखे॥
कियता कालेनावयोः समागमो भविष्यति॥ वयस्य॥ आगामिन्यां॥ पौर्णिमासी दिनी

यायां मम पुत्रोपनयनमहोत्सवो भविष्यति ॥ ततः परं ॥ मासे व्यतीते विवाहमहोत्सवो भवि
ष्यति ॥ तदनंतरं आवयोः पुनरपि समागमो भविता ॥ तदर्थमेव सामग्रि बाढिमं धीयते ॥ म
हती सामग्रि त्राकादि ॥ नस्रा गोधूमाः ॥ उमाश्च वलिप्रताः ॥ शालितंदुलाश्च ॥ घृतं च प्राज्य
माज्यं ॥ नानाविधानि मंदीराणी संग्रहितान्यपि तत्र दर्शालि विचित्रालि वस्त्रालि ॥ बंधुनां
तु त्रैष्विता अपुरुषाः ॥ विरचिता विवाहमंगलवेदिका ॥ किं बहुना ॥ सर्वं पदार्थजातं सरवी
कृतं वर्तते तु नं ॥ अधुना मदीये मदागमनप्रति ॥ क्षणापरैः स्थियते ॥ सत्वरं गंतव्यं ॥ भ
वतान्त्यान्यः ॥ स्नेहबंधः बुद्धिसंधिरेव मत्संनिधिः ॥ यो भवानिव सत्यवादि हितावहः ॥
परोपकारी स्नेहवान् निर्मित्सरो धार्मिकः ॥ स धर्मो मे विद्यते ॥ परं मित्रं ॥ सर्वे स खलु सत्व ॥
यो भवानिव सदा हृदयं हरति ॥ यो भवानिव श्राद्ध हृदयो वदान्यश्च ॥ वयस्य ॥ येव मे [illegible]

५

वभवति॥ यतो रत्नभूतो भवान्तु मया सुहृत्तु ध्वः॥ वरन्वैमथ विंदते॥ इत्येतत्सर्वं जातं॥ यत्परी
श्रमणा मधुकरं गुणावनमङ्गलं॥ सखे निधयस्व॥ केनापि पुण्यपाकेन भवादृशा अपि लोचन
गोचरतां प्रयांति॥ वयस्य॥ सुलभान्येव रत्नानि॥ पुनः सकललक्षणाविशिष्टो भवादृशो गुणा
श्च॥ पुरतयेवतिष्ठंति॥ सकलपदार्थाः पदार्थाः॥ किंतु सकलगुणालंकारसंदोहसिंधुः दुर्लभो
बंधुः॥ सखे॥ अपूर्वं [illegible] खलु सखे॥ अपुण्यं फलं॥ अनर्घं वर्षं॥ सकलमेदकारणं॥ नवेदं
दर्शनं दिष्ट्या मया प्राप्तं॥ वयस्य॥ अनुरूपसमागमः॥ श्रेयांसि संपादयति॥ वयस्य
युक्तमुक्तं भवता॥ वस्येदमयाह्यं॥ सुजनकंठभूषणं॥ भवत्संभाषणं॥ भवत्संभाषणं॥
वयस्य॥ सकलजनस्यापि दुःखमहार्णवोत्तारणयानपात्रं सज्जनमैत्री न करोति राजु
मयं॥ व्यपोहंति पापानि॥ निरस्यत्यशुभानि॥ शुभानि संततं॥ संतनोति॥ यथा राम

मैत्रिसुग्रीवविभीषणयोः रक्षा ॥ यथा श्रीकृष्णमैत्रि पांडवान्रक्षितवंत ॥ तथैव भवन्मैत्री
मां रक्षति ॥ सखे तथा न वक्तव्यं ॥ त्वमेवाहं ॥ अहं च त्वमेव ॥ इति गम्यतां ॥ पुरुषाणां हस्ते
षु पत्रीकाः प्रेषणीया ॥ तथा चेन्महति चिंता संतति: ॥ संततं स्यात् ॥ अहं च भवत्समक्षे समिति
इतः स्थ समागम्यतां ॥ पुरुषाणां हस्तेषु पत्रिकाः वलितस्य प्रस्थापयिष्यामि ॥ सखे तव क
रम्यो भवत्पुत्रस्य कति संवत्सराः संवृत्ताः ॥ वयस्य अष्टसंवत्सरः ॥ संवर्तते ॥ सखे तर्हि
उपनयनकालो विवाहकालश्चासन्नः ॥ सखे कस्य पुनः पुत्रीवधूः ॥ सखे मम हि ल्यो
भ्रातुरेव पुत्रि ॥ तथा चेत्सत्येव संबंधः ॥ सामग्री तस्यास्ति ॥ न च स्वेव नितरां संतितस्या
नि ॥ प्रशस्तानि ॥ किं च स्तातं धेनूनां ॥ संति बहुव्यः बलिवर्दाः ॥ प्रस्थ षट् परिमित क्षीरदाः ॥

वाटिस्थः सप्त महिष्यः॥ आयोमयाः पंच षट् संति ग्रावस्थाः॥ गृहे भस्त्राश्चत्वारः॥ तत्र तिस्रः परी
वारकाः॥ प्रतिदिनमतिपथयोः दशाद्वादशाग्रहे भुंजंते॥ बांधवाः सकुटुंबाः मासद्वयं मास
त्रयं वा॥ यथेष्टं तु त्वागमनसमये सग्रामान्हत्वा गच्छतीयितरे तु तथा सन्मानमाग
त्य॥ तिष्ठंति॥ सर्वे॥ तथा ते ते समर्पितरत्नसुवर्णैरेव॥ ते नस्तु संकल्पितो लक्ष समधः
ते न कल्पयापरं पराः भवंतु॥ सुखं भवतु॥ सकलपुत्रमित्रवर्गः॥ स्मरामि सुहृदं॥ द्रष्टु
मप्यनुवर्तते सद्भवः॥ आगच्छ सकुटुंबो मां द्रष्टुं॥ वयस्य गतयतो दूरे भवद्ग्रामः॥ किं
नामधेयोऽसौ तस्य॥ ग्रामस्य परीसनस्छ॥ कस्तस्य स्वामी॥ कस्य दिशि तिष्ठति॥ केन
मार्गेण गंतुं शक्यते॥ कुत्र वर्त्मनि चोराः संति॥ तस्मिन् देवी नाम्नी॥ तस्मिंस्तु द्वाचार
ति॥ श्रृणु॥ मध्ये विजयाभिधानपुरमस्ति॥ तदुत्तरे तु तवनमस्ति॥ तस्मिन्नेव

ववने प्रातरस्नानं उत्क्रान्ततः सुखेन गंतुं शक्यते ॥ तत्र मार्गे चौरवार्तापि नास्ति ॥
अत्र मार्गे संततमेव ॥ अनेकभारसहिता आगंतारो गंतारश्च ॥ अधिवसंति ॥ अ
त्रैव मार्गे पदार्थानां महानर्घोस्ति ॥ प्रयासोपि तत्रैव मार्गे नास्ति ॥ वयस्य किं गंगा
प्रातस्नायां तत्तीर एव ॥ भवद्ग्रामः ॥ तीरमेवः ॥ अहो भाग्यं ॥ सकलजनपंकसंहल
नविमलतरपटुतरगंगा निहारति ॥ नपावयस्य ॥ सम्यक्दर्शनमेव गंगास्ना
नं भविष्यति ॥ कृतार्थो भवान् ॥ यतः प्रावर्तिष्ठः भवत्वा ग्राममान्येव गंगा ॥ मम
दीनवर्यामाक्रनय ॥ आम्हे सुकृतेन ध्यात्वा विर्मुक्तो सकलां तयापि भगवंतं
अंतःकरणे निधाय ध्यात्वानंतर निबिडतरनमः सबलुपाटलपटुकरे दिन

६

नरेशः किंचिदभ्युदिते स्कृतदंतधावनो गंगातीरमागत्य प्रवाहमवगाह्य विहितस्नानस्तीरमाग
त्य प्रभाते संध्यावंदनं विधाय। गायत्रीपुरःसरं जपं नीत्वा विधिं समाप्य। देवर्षिपितृ
तर्पणानि कृत्वा। अश्वत्थसेवनं कृत्वा नमस्कृतसकलदेवतेन। गृहमागत्य प्रतिदि
नं सुखेन तिष्ठामि। सखे। नित्यमेवं कालं नयतस्तव भार्यपि अशौचं चरितुं। आ
चार्यं यदा न वर्जयामस्माकं। लविंन करोमी। दुष्प्रतिग्रहं न गृह्णामि। न कथं च न प्रा
णनादिन सेवे। परापराधेन प्रमत्तेन दुष्टमपि। न दूषयामि। परधनं तृणं मन्ये।
परोपकारमेव करोमी। तथा समृद्धिं अतिथिभ्यो ददामि। नंदामि बंधुसंदोहं। ब
हुमानं करोमि। मित्रेषु गच्छामि च। पुण्यक्षेत्राणि पश्यामि। विप्रान् देवतांश्च।
श्लाघामि च। पुराणानि। परीशीलयामि धनानि शास्त्राणि। आकर्षयामि च। या

विनूषेणा २

णाक्यादिमहानुभावदत्तानिनिनिनिश्चास्त्राणि ॥ बिंबकुनासकलमप्ययुक्तं वीवाहाय ॥
युक्तमेवास्व रत्न ॥ साधुलेनाचरितं ॥ अस्मिन्नग्रामे कुत्रचनेभवनं ॥ सखेउत्तरद्वा
रणयामप्रवेशानं कुरुष्व ॥ तत्र नारीकेलकपिलांछनं तस्य ॥ उन्नतप्रकारवेष्ठितस्य
द्वारे श्रांत्स्थितानाधि विसंटपस्य पुरतः दुरस्य पंड्पवीथिं प्रवेष्टव्या ॥ तदनंतरं मधु
तरं काव्यनाटकालंकारवदनानि पुण्यमृतुरकुमारसंमर्दंदां सदियांवाटिकामावे
दइष्यंति ॥ पश्चीमभागेसुधाधवलविचयुक्तभीत्तिभागं पस्य ॥ तद्वारवेदिकं ॥ वि
शालद्वारवेदिकं ॥ विशालद्वारशालं मामकं मंदिरं तिष्ठति ॥ यदग्रामद्वारं प्रविश्य
मंज्ञामगृहित्वे ॥ तस्य गृहं कुत्रैस्कक्ते ॥ गोपीगोपालको देव इति वादर्षिं दृष्यति ॥

८

वयस्य ॥ तव संपदं द्रष्टुं आगमिष्यामः ॥ वयं ॥ सखे गच्छ ॥ मम संपदो नाम तव संपदः ॥ ताः
संपदा न भवंति ॥ याः सुहृज्जनानोपभुंजते ॥ आत्मना ॥ ते खलु ॥ सुहृदः ॥ ये स्वकीय
वदनुभवंति ॥ तं नाम सौहार्दं ॥ युगपन्मुखेष्वपि यातवर्तते ॥ वयस्य ॥ सत्यमात्थ भ
वान् ॥ तीरमेताव ॥ वीर्य[illegible] मात्रं कस्ते न मस्ति ॥ अस्त्येवातिमात्रं ॥ वयस्य ॥ स्वयार्जित
वा ॥ पित्रार्जितं वा ॥ पितामहार्जितं व ॥ सखे ॥ तस्य ॥ सोचरस्य ॥ एवं कतिभो का
त्रयमयज्जो अनुजाय भूरीपालं मेवगृहे निवसति ॥ ते सर्वलिकाः सुखेन वि हि
तविविधविद्याभ्यासाः पितृनिदेशपरायणाः ॥ परस्परं अविरत प्रवर्द्धमान प्रे
मानुबंधस्निग्धामः ॥ ततः कालक्रमेण लब्धतोपनयनेषु ॥ विवाहेषु पुत्रेषु संप्राप्तिवृद्धि
रादि सर्वस्ये चादिक्रमरोषं यथावितं विभज्य पित्रा पृथग्गृहभुवनेषु व त्सारोभा

गंगमिताः॥ पंचमथात्रसंन्निधायेवास्मिन्नेव लार्थस्थापितः॥ वयस्य॥ किंतत्रत्नारोऽपि॥
तस्मिन् ग्रामेवसंति॥ न हि सर्वे निवसंति॥ एकोनमहं गेहं न्निधायतिष्ठति॥ द्विती
यस्त्वन्यग्रामे रजनिं ल्लघो स्थितः॥ तृतीयोपि क्रमपि राजानमाश्रीत्य॥ अस्मिन्ने
वग्रामेनिवसति॥ सखे॥ किमसौ विद्वान्॥ तर्केषु ख्यातं प्रकीर्तितं तर्कवादवित्॥ वे
दकोविदः व्याकरणी वणाः विद्यायां निपुणः॥ स्वलंकारे कुशलः॥ अभिधान प्रति त्रा
च्छाभिधानः॥ आगमेषु प्रवीणः भरते चतुरः॥ सिद्धियोगेषु प्रसिद्धः॥ ज्योतिःशा
स्त्रेषु प्रगल्भः॥ लक्षणशास्त्रेषु दक्षः॥ किं बहुना प्रख्यातः सकलकलासु॥ सखे
बहुभिः किमिप्रश्नो सावि तिवत्स्व्यः॥ किमेतत् वित्तं भवदग्रस्थानरीतहिंकीचे॥ तेऽस्त

९

तार्था इति मन्महे यतः सांगपदक्रमं वेदं थनेकनास्मपुत्रान ध्यापयं ॥ मदिरेसायां कृमव
सतू ॥ सक्लिष्ट ब्राह्मणः ॥ अहो तेषांपि त्वा कृतार्थतः ॥ पुत्रीणां दूरे तानेव कृतार्थानितिम
न्महे ॥ किं बहुभीः ॥ पुत्रैः पल्लमेकेनापि पुत्रेण सुवरीतेन ॥ समस्तवस्तु संपर्ल मपि
रत्न्यं खलु यह मम पुत्रस्य ॥ सुपुत्रगर्भः सुकृतीनां ॥ इवत्तु केनपि चक्रेन कालं नयंति
वयस्य ॥ संसारमसारं परित्यजे ॥ असारतु रंस्य क्षामी शरीरं ॥ श्रूयता मातः ॥ पु
नर्षीन मंडाक्षारामं भीमेश्वरं ॥ सोरनाथं मेनाथ नाथं ॥ महानीलं च ॥ संप्रयदृष्टं
इदानीं तु विश्वेश्वरो गांधानिवासी गंतुं मिच्छामि ॥ सखे रंकुटुंबेन कुगंतुं न शक्नो
मि ॥ सखे ॥ प्रतिदिनं प्रवासदुःखं सोढुं नार्हसि ॥ आस्या मनवरतं वराघेघशानि दोषः ॥
सानुदघ्नपांसुकलितसकलमार्गः ॥ दुर्गमे मार्गा ॥ रंप्पपटलपरिवृत्तो विंध्यः ॥

विंध्येचकाल्लिंगरवालुवचनविधानलतासकोधाद्याधाःप्रतिविपिनमाचरंति॥तत्र
तत्रबहुपयःप्रवाहासंततंप्रवहति॥येवंविधेसति॥गंतुंकथं॥त्याहसंकरोतिभवान्॥
अतयेवश्रेयसंकमप्युपायंकथयामि॥तत्कालेनीलोपलदलश्यामंराममनुस्मरन्॥
नित्यंसुखंभविष्यति॥श्रो॥कोभवान्॥किंनामंतवइहकुतःसमागतोसि॥किं किं नो
सनंदृतं॥कुत्रगंतुमुद्युक्त॥सर्वंकथय॥भद्रमस्तुभवतः॥अस्तिकश्चिद्दूतरदेशे
महाननग्रहारः॥धर्मवासोनामतत्राहंत्रिवेदीनःपुत्रधर्मसोनामअहमतिधेनिकः॥
यातन्सेतिग्रामाःगोमहिष्यः॥बहवःसंति॥स्थायोग्यबल्लिवर्दाःसहस्रंसंति॥इदा
नीजनस्तावंतयेवहि॥सखेनहिस्तार्थोसि॥प्रभातमारभ्यकीदृशीदिनचर्या॥स
खे॥श्रृणुवक्षामि॥प्रभातसमयेउत्थाय॥बहिर्चरणादिकंकृत्वा॥शारीरशुद्धिंवि

१०

धाय॥ सूर्योदये स्नानपूर्वकं संध्यावंदनं कृत्वा॥ जपविधानानंतरं सूर्यदेवं नमस्कृत्वा॥
गृहमागत्य पितरौ वंदे॥ तदनु वृद्धान् प्रणमामि॥ अनंतरमापणं गत्वा तत्र विनोद
व्यवहारं कृत्वा॥ यत्रापि कर्तव्यं किंचित् कृत्वा॥ संध्यां समये गृहमागत्य॥ इतो किंचि
द्भ्राम्य॥ श्रान्तिं नीत्वा॥ आह्निकं स्नानं कृत्वा॥ माध्याह्निकमनुष्ठानं कृत्वा॥ दे
वपूजां विधाय॥ स्वतोपासनः सदानिं समागतं च विडब्राह्मणं अग्रतो निधाय
भुक्त्वा॥ श्रीकृष्णाय तांबूलं दत्वा विसर्ज्य॥ पश्चात् कलत्रेण सह शोभितायां शय्या
यां॥ सुखेन शय्यासनः॥ तदीयबालकान् अनुलालयन् तां तां वेलां नयन् तिष्ठामि॥
~~स्य संयोगस्य कार्ये॥ श्रीपर्वतं तदर्वारेण आगतोस्मि॥ नमस्कारम् भवतये॥ गमनस्य~~
~~र्दुर्गमत्र संतुष्ट्यो भवंतः॥ कस्मात् आगमनः कं देशं अलंकुर्वतीस्म॥ कांदीशकं~~

श्रेयषादीनचर्या॥ किं मंघ्यवसरा॥ कथयपुरागलाम्रालय नं हयं गविनमाध्यं हिंगु
संगपरिक्लितस्वरूपं॥ मरिचस्वर्णसंपर्णनिकुष्मांडानि पटोलिकाम्राम्रादीनि॥ मध
रतरखुकुला स्वातिसीखर्णिवास्वाद्य॥ कठदधूमयाभुक्तं॥ अत्रागच्छ वयस्य॥ पुनः
कथ्यतां॥ अस्तिकश्चिद्द्वीपवीजनमनोहरो महानग्रहारः॥ तत्रग्रामे निवसंधसी
लोनाम॥ षोडशवर्षसमये विद्याभ्यासनकर्तुं अहं देशांतरं पुनःगतिस्मित
तः सकलकलाश्रोढाणां सतांसन्निधौ किंचिकालं स्थितवान्॥ वेदशिक्षान्यायशास्त्र
श्रुततत्रैव कंठाभरणयमुखान्लंकारान श्रेषं॥ ततः कलिंगदेशमागत्य॥ चतुर्वेदच
तुरोभुत्वा॥ कलिंगदेशोद्भूताभत्वा॥ तत्र संवत्सरचतुष्टयं अधिष्ठितं॥ तदुत्त
पांस्वदेशं प्रविश्य॥ भोजनैः कं विलाल मतातं सवागमवंरहयंन्त॥ कुसुमशार

११

सहचरसमीरनीलयं ॥ मलयमरुद्दत्तं ॥ नवनवमनोहराणि ॥ पुष्पाणि पश्यन् ॥ आगत्य संश्रौ
मत्स्यर्गं ॥ श्रीपर्वतं पूर्वद्वारेण आरूढोस्मी ॥ तमारुह्य मत्तौ ॥ गम्य मल्लीकार्जुनमद्राक्षं कु
च स्याभवंतः ॥ कस्मात् आगताः कं देशं अलंकुर्वतीत्तम ॥ कांदीशामलं कर्तुं इह आयांतु ॥
कुत आगच्छतां ॥ कस्माद्देशादागताः भवंतः ॥ महाराष्ट्रदेशात् समागता वयं ॥ के यूयं ॥ व
यं ॥ वैशेषीकाः का मागमनकारणं ॥ श्रीमागमनप्रयोजनं ॥ नत्रयक्षिं वा प्रयोजनमु
मुद्दिश्य समागतमस्माभिः ॥ कावा जन्मभूमिः ॥ पेमि ॥ किंकुलं ॥ किंनाम धेया भवं
तः ॥ इतागम्य▪तां ॥ आगम्यते ॥ इहोपविश्यतां ॥ उपविश्यते ॥ सुखसंभाषणं ॥
श्रूयतां ॥ श्रूयते ॥ कस्मीन् कस्मिन्देशे धर्मः प्रवर्तनं शायो विद्यते ॥ कथयंतु भवंतः ॥ द्रावि
डदेशो वा ॥ कर्नाटकदेशो वा वर्तते ॥ प्रति▪ निसि कतरा ॥ अहो निणत्स मीदंसा▪धारणं

22

भवतां ॥ अकुशलता ॥ अहो अलसता ॥ अहो प्रज्ञाया निश्चाय ॥ गुरुपरंपरया समागता
योग्यता ॥ इमिव योग्यतानाम ॥ यूयं ॥ विवेकचतुराः ॥ संप्रति सर्वज्ञा भवंतः ॥ अपुष्य
धिया भवंतः येनादृशां प्रयोगं कोवा मनंति ॥ तंमनःकायैः आराधयन् क्रमेण प्रदक्षिणी ॥
परीक्रम्यागतोस्मि ॥ तत्र वे ॥ भवान्वदान्यः ॥ किंच श्रृणु ॥ तत्र समीपे हिरण्याख्यवक्षोविदा
रणचतुरं नरवरं प्रणम्य तत्र पंचदिवसान् स्थित्वा ॥ सौराष्ट्रं गत्वा ॥ सोमेश्वरं दृष्ट्वा ॥ ततः
परं वेदशास्त्रप्रवीणभूसुरालंकृतां नगरीमवलोकयन्नेवपुरे गत्वा ॥ तत्र भगवंतं ॥
श्रीरंगपालिमाराधयन् राजपुरोहितभवनेषु भोजनं कुर्वन् ॥ नानादेशांतरसमाग
ते वादिसभागर्भे क्षिंकुरुवंन् तिष्ठन् कदाचित् विद्वद्वादसमये रामदेवस्य पुरः ॥ तर्कतं
त्रे व्याकरणे चतुर्वेदेषु ॥ सोमसूर्यसिद्धांत संहितासु च ॥ किंबहुना ॥ सकलकलासु परीक्षा

र्ग्राही नो सज्जनाः सुगुणग्राही ॥ दुर्जनजनाः महात्मानः क्रीयंतः ॥ संती ॥ लोके बहुजनब
हुलाः क्रियंते किं तैः ॥ सत्यवचनवादिनि रिश्मलमो मत्सरीति दुर्जनः सज्जनवाक्दुरतये
व परीहरति ॥ तेषां विदुषां वाग्मि ॥ खमेवन ष्टलोति ॥ ष्टत्वं नपा ॥ नज्ञानाति ॥
ज्ञानं न पि न भाषते ॥ भाषमाणमपि वीपरीतं वदति ॥ नास्तीकतामेव प्रत्यक्षयेति
लाघवमेव प्रकटयति ॥ उदारतां दूरीकरोति ॥ किं तेन वराकेनोदरंभरेण ॥ भवादि
शः क्रीयंतः संति ॥ किं वा किं बहुभीः ईदृशैः यदि त्वादृशा ये क्रोष्यलं ॥ बहुभिर्मूर्षकैः
रत्नमेकं रमयति वरं ॥ दूरादागतोस्मि ॥ भवंतं द्रष्टुं भवदर्शनानंतरे मद्धरे परीयाव
पतीतः ॥ कीदृशा भवंतः ॥ किमस्मां प्रार्थयंते ॥ को मीत्राषो हृदि परीस्फुरति ॥ कौसौ म
नोरथः ॥ कीदृशी वांछा ॥ वयमिदानीं मान्या ॥ भवंतो व्यस्मान्नपराभ्रतं ॥ आगतां किं कर्मः

१३

ते खलु महांतो ये मम परार्थं अर्थं मार्जयंति ॥ अहो तेषामेवाज्ञा अज्ञापयंत ॥ युष्मदाज्ञा न
रक्षा पुरालंघवतं वस्तुपकारनीरपेक्षं ॥ परहितं कुर्वंति साधवः ॥ परहितरहितानां जन्म निर
र्थकं भवति ॥ ते केवलं नश्य ॥ केचिर्धनैः शाश्वतीं कीर्तिमुपार्जयंन जाते ॥ कीर्तिहीनः पुरुषः ॥
पशुरेव ॥ त्यागक्रियारहितेन धनेन न कौ ॥ त्यागभोगायैव खलु धनं ॥ धनं हि पुरुष
र्थसाधनं ॥ पुरुषार्थश्च न्यासं पत्रकेन विज्ञायेते ॥ सेवसर्व प्रसीद मध्यास्ते ॥ याना
म भोग्य ॥ भवस्य ॥ बालजनस्य कदापयं मास्ति स्पृहः ॥ भवत्कुले को नो वर्तते ॥ युष्मदीयाः
कुशला को नो वर्तते ॥ सुखिनो वर्तते ॥ मदीयाः कुत्र संति ॥ ग्रामं

२५

[OrderDescription]
,CREATED=19.10.20 14:43
,TRANSFERRED=2020/10/19 at 14:46:49
,PAGES=25
,TYPE=STD
,NAME=S0004172
,Book Name=M-826-BHASHAKUSUM MANJARI
,ORDER_TEXT=
,[PAGELIST]
,FILE1=00000001.TIF
,FILE2=00000002.TIF
,FILE3=00000003.TIF
,FILE4=00000004.TIF
,FILE5=00000005.TIF
,FILE6=00000006.TIF
,FILE7=00000007.TIF
,FILE8=00000008.TIF
,FILE9=00000009.TIF
,FILE10=00000010.TIF
,FILE11=00000011.TIF
,FILE12=00000012.TIF
,FILE13=00000013.TIF
,FILE14=00000014.TIF
,FILE15=00000015.TIF
,FILE16=00000016.TIF
,FILE17=00000017.TIF
,FILE18=00000018.TIF

FILE19=00000019.TIF
,FILE20=00000020.TIF
,FILE21=00000021.TIF
,FILE22=00000022.TIF
,FILE23=00000023.TIF
,FILE24=00000024.TIF
,FILE25=00000025.TIF
,